

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Мозоль Станіслав Анатолійович

УДК 343.9: 343.415 + 342.841

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному університеті внутрішніх справ,
МВС України

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України
Мельник Микола Іванович, Верховний Суд України, керівник служби
Голови Верховного Суду

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент **Лихова Софія Яківна**, Київський
національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри
кримінального права та кримінології

кандидат юридичних наук **Гацелюк Віталій Олександрович**, апарат
Верховної Ради України, секретаріат Комітету з питань законодавчого
забезпечення правоохоронної діяльності, головний консультант з питань
юридично-наукового забезпечення

Захист відбудеться “___” _____ 2008 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03 в Київському національному
університеті внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ-35, пл. Солом’янська,
1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного
університету внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ-35, пл.
Солом’янська, 1

Автореферат розісланий “___” _____ 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.В. Лошицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасному демократичному суспільстві вибори є способом формування публічної влади – органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Саме через вибори відбувається делегування народом як єдиним джерелом влади в Україні владних повноважень на управління державними та суспільними справами обраними народом органам та службовим особам. Лише народу України належить право визначати тих людей, які від його імені будуть здійснювати владні повноваження на посадах: Президента України, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, міських, селищних, сільських голів. З огляду на це, виборчі права належать до фундаментальних прав громадян, гарантованих Конституцією України.

Від того, наскільки якісно діє механізм правового регулювання та правового захисту виборчих правовідносин, залежать результати виборів, а отже, і належна реалізація виборчих прав громадян України.

Виборчі процеси, проведені в Україні за останнє десятиліття, засвідчили тенденцію до збільшення кількості порушень виборчого законодавства, які мають злочинний характер. Злочинність у цій сфері набуває масштабності та системності. Через вчинення злочинів проти виборчих прав громадян здійснюється протиправний вплив на результати виборів – до органів влади та на виборні посади можуть потрапити особи, які фактично не були на них обрані, і, навпаки, можуть не потрапити кандидати, які отримали чи могли б отримати підтримку більшості виборців. Унаслідок цього окремі органи державної влади можуть виявитися фактично нелегітимними. І чим масштабнішим є характер таких видів злочинів, тим більша ймовірність незаконного заволодіння представницькими мандатами.

Свого піку такого виду злочини набули на виборах Президента України 2004 р. Саме масові порушення злочинного характеру виборчого законодавства призвели до скасування Верховним Судом України результатів повторного голосування на виборах 21 листопада 2004 р.

За даними Міністерства внутрішніх справ України (МВС) України, у 1995 р. кількість порушених кримінальних справ за злочини проти виборчих прав громадян (Кримінальний кодекс України 1960 р.) становила – 11; у 1996 р. – 7; у 1997 р. – 3; у 1998 р. – 23; у 1999 р. – 9; у 2000 р. – 7. У 2002 р. кількість таких злочинів, за Кримінальним кодексом України 2001 р., становила – 34, а у 2004 та у 2005 рр. – 130 та 1887 злочинів відповідно, і лише у 2006 р. кількість виявлених злочинів зменшилася до 105¹.

Органами прокуратури за фактами порушень виборчих прав громадян за підсумками проведення виборів Президента України 2004 р. порушено 1610 кримінальних справ².

Це зобов'язує відповідні державні органи вжити адекватних заходів щодо охорони виборчих прав громадян від злочинних посягань, передусім

Довідка про виявлені злочини проти виборчих прав громадян та осіб, які їх вчинили, за 2001–2007 рр.: інформація Департаменту інформаційних технологій МВС України. – К., 2007. – 12 с.

Мельник М. І. Кримінальна відповідальність за злочини проти виборчих прав громадян / М. І. Мельник. – К. : Атіка, 2005. – 144 с. – С. 15.

запобіжного характеру. Ефективне запобігання вказаним злочинам передбачає всебічний їх аналіз, усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню.

Проблеми злочинності у сфері виборчого процесу мають багатоаспектний характер, а тому є об'єктом досліджень вчених у галузі історії, соціології, філософії, політології, права, у тому числі конституційного, адміністративного, кримінального та кримінології. Найбільш важливими в науковому розумінні для автора під час роботи над дисертацією були теоретичні розробки провідних вітчизняних фахівців у галузі кримінального права та кримінології, зокрема: Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, В. О. Гацелюка, В. О. Глушкова, В. К. Грищука, О. М. Костенка, П. П. Михайленка, В. О. Навроцького, А. В. Савченка, В. В. Сташиса, П. Л. Фріса, Є. В. Фесенка, В. І. Шакуна, С. С. Яценка. Питання, що стосуються регулювання сфери виборчих відносин, досліджували: П. П. Андрушко, О. Л. Барабаш, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, Ю. Б. Ключковський, М. І. Козюбра, О. В. Лавринович, С. Я. Лихова, Л. П. Медіна, М. І. Мельник, В. І. Осадчий, В. Є. Скомороха, М. І. Ставнійчук, В. П. Тихий, О. Ю. Тодика, М. І. Хавронюк та ін. Однак, незважаючи на загальний науковий інтерес до цієї теми, її спеціальне дослідження є новим напрямом кримінологічної науки.

Більшість існуючих наукових праць стосуються окремо питань відповідальності за порушення виборчих прав громадян й окремо питань забезпечення виборчого процесу. Комплексного дослідження питань запобігання злочинам проти виборчих прав громадян у вітчизняній науці не проводилося.

Аналіз кримінального законодавства, наукових джерел, статистичних матеріалів, правозастосовчої практики дає підстави стверджувати, що на сучасному етапі вирішення проблем запобігання злочинам проти виборчих прав громадян потребує якісно нових підходів до розуміння цього виду злочинності.

Вказані обставини свідчать про актуальність обраної теми дисертації, її теоретичну та практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження пов'язаний з Комплексною програмою профілактики злочинності на 2007–2009 рр., затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 р. № 1767. Дисертація виконана відповідно до Пріоритетних напрямків наукових та дисертаційних досліджень, які вимагають першочергової розробки і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ на період 2004–2009 рр. (затверджені наказом МВС України від 5 липня 2004 р. № 755). Тема дослідження зареєстрована Управлінням координації та планування наукових досліджень Академії правових наук України, а його проведення включено до Плану науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Київського національного університету внутрішніх справ на 2006–2008 рр. (затверджено рішенням вченої ради університету 31 січня 2006 р., протокол № 1).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення, на основі комплексного кримінологічного аналізу злочинів проти

виборчих прав громадян, науково обґрунтованих заходів, спрямованих на запобігання цим злочинам, підвищення ефективності існуючих форм і методів запобігання таким злочинам, а також визначення чинників, що обумовлюють вчинення злочинів проти виборчих прав громадян.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

- проаналізувати тенденції історичного розвитку виборчого процесу в Україні;
- обґрунтувати та узагальнити правові засади, що регулюють виборчий процес в Україні;
- визначити правовий статус, завдання та функції органів, які здійснюють охорону виборчих прав, та провести класифікацію злочинів проти виборчих прав громадян за кримінально-правовими та кримінологічними ознаками;
- узагальнити судову та слідчу практики щодо злочинів проти виборчих прав громадян, розкрити зміст основних елементів кримінологічної характеристики цих злочинів;
- виявити механізм спричинення шкоди виборчим правовідносинам;
- з'ясувати особливості кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють злочини проти виборчих прав;
- підготувати пропозиції щодо вдосконалення існуючих форм та методів запобігання злочинам проти виборчих прав громадян;
- обґрунтувати профілактичні заходи щодо запобігання та припинення порушень виборчого законодавства;
- розробити проект Комплексного цільового плану заходів запобігання злочинам проти виборчих прав громадян під час виборчого процесу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають з приводу реалізації виборчих прав громадян та у зв'язку із вчиненням злочинів проти виборчих прав і застосуванням щодо них запобіжних заходів.

Предметом дослідження є заходи запобігання злочинам проти виборчих прав громадян.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовувалися такі наукові методи:

діалектичний метод наукового пізнання соціально-правових явищ, які виникають у сфері виборчих відносин; історико-правовий – при дослідженні історичних етапів розвитку виборчих відносин у державі та еволюції нормативно-правової бази, що регулює відносини у сфері виборчих прав громадян (підрозділи 1.1, 1.2); логіко-семантичний – з метою визначення понять і термінів, зокрема “виборчий процес” та “виборчі права громадян”, при аналізі змісту кримінологічних категорій “запобігання злочинам проти виборчих прав громадян” та “злочинність у сфері виборчого процесу” тощо (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1, 3.2); порівняльно-правовий та документальний – при аналізі чинного національного законодавства та законодавства інших країн щодо охорони виборчих прав громадян (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2); статистичний та системно-структурний методи – для проведення кримінологічної характеристики злочинів проти виборчих прав громадян та

оцінки кількісних і якісних показників стану злочинності у сфері виборчого процесу (підрозділи 2.2, 2.3, 3.3).

За допомогою методу аналізу та синтезу визначено систему суб'єктів запобігання злочинам проти виборчих прав громадян (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). Методи класифікації, групування використовувались для характеристики видів злочинних посягань на виборчі права та заходів запобігання злочинам проти виборчих прав громадян (підрозділи 2.1, 3.2, 3.3).

Нормативною основою дослідження є Конституція України та закони України, інші нормативно-правові акти органів законодавчої, виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також ратифіковані Україною міжнародно-правові документи, що регулюють відносини у сфері виборчого процесу.

Емпіричну базу дослідження становлять: результати вивчення 140 кримінальних справ про злочини проти виборчих прав громадян; узагальнені дані опитувань 510 працівників слідчих та оперативних підрозділів МВС України, а також статистичні відомості Департаменту інформаційних технологій МВС України щодо кількості зареєстрованих злочинів проти виборчих прав громадян, виявлених за 2000–2007 рр.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням проблем запобігання злочинам проти виборчих прав громадян. У роботі сформульовано низку нових теоретичних наукових положень та висновків, зокрема:

вперше:

– на основі аналізу теоретичних підходів та нормативно-правових актів сформульовано авторське визначення понять “виборчі права громадян” та “злочинність у сфері виборчого процесу”. Так, виборчі права громадян визначаються як конституційне право громадян України обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також право брати участь у висуванні кандидатів, передвиборній агітації, роботі виборчих комісій, спостереженні за проведенням виборів у встановленому виборчим законодавством порядку. Злочинність у сфері виборчого процесу розглядається як масове, історично-мінливе, соціально-негативне явище кримінально-правового характеру, що складається із сукупності злочинів проти виборчих прав громадян, що вчиняються як під час виборчого процесу, так і поза ним;

– обґрунтовано вплив виборчого процесу на стан і тенденції злочинності в державі. Зокрема, констатовано, що під час виборчого процесу відбувається незначне зменшення (6–8 %) загальної кількості зареєстрованих злочинів порівняно з іншим періодом;

– сформульовано законодавчі пропозиції щодо нормативно-правової регламентації участі працівників органів внутрішніх справ в охороні громадського порядку під час проведення виборів у приміщенні для голосування;

– розроблено проект Комплексного цільового плану заходів запобігання злочинам проти виборчих прав громадян під час виборчого процесу;

дістали подальшого розвитку:

– визначення ознак та кримінологічної типології осіб, які вчиняють злочини проти виборчих прав громадян;

– систематизація детермінант, що зумовлюють та сприяють вчиненню злочинів проти виборчих прав громадян; відповідно до характеру та змісту детермінуючих чинників, вони можуть бути згруповані в такі блоки: соціально-морального, ідеологічно-політичного, економічного, правового, організаційно-управлінського та іншого характеру;

– класифікація найбільш поширених способів учинення протиправних посягань на виборчі права громадян, зокрема: завідомо неправильне складання списків виборців; фальсифікація підписів виборців; незаконне пошкодження або знищення бюлетенів; підроблення відкріпних посвідчень; завідомо неправильний підрахунок голосів виборців; підписання членами виборчої комісії протоколу про підсумки голосування до підрахунку голосів або встановлення результатів виборів; неправильне складання (фальсифікація) протоколу про підсумки голосування;

– пропозиції щодо необхідності систематизації виборчого законодавства, а саме розроблення і прийняття Виборчого кодексу України;

– пропозиції щодо практичної реалізації загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинам проти виборчих прав громадян;

удосконалено:

– кримінологічну характеристику злочинів проти виборчих прав громадян, зокрема, у частині таких її елементів, як особа злочинця, регіональні показники щодо кількості виявлених злочинів та латентність вказаних злочинів;

– запропоновано законодавчі пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства, а саме: виключити із Кримінального кодексу України статтю 160 “Порушення законодавства про референдум” як таку, що створює штучну конкуренцію з відповідними положеннями статей 157, 158 та 159. Наявність такої конкуренції ускладнює застосування кримінального закону в частині відповідальності за злочини проти виборчих прав громадян;

– формулювання принципів кримінологічного запобігання злочинам проти виборчих прав громадян, а саме: системного, програмного реагування суспільних відносин; суспільного осуду злочинної поведінки; адекватності методів і засобів запобігання; систематичності й багатоплановості запобіжних заходів; високого рівня розкриття злочинів; вивчення криміногенних ситуацій та їх запобігання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що дослідження дозволило сформулювати та висвітлити низку важливих положень, пов’язаних з визначенням правових й організаційних засад методологічного та науково-методичного забезпечення діяльності стосовно

запобігання злочинам у сфері виборчого процесу. Розроблені в дисертації теоретичні положення є основою подальшої оптимізації кримінально-правової охорони виборчих прав громадян та запобігання злочинам цієї категорії.

Матеріали дослідження впроваджені:

– у законотворчий процес – у рамках опрацювання Комітетом Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією проекту Закону України “Про засади запобігання та протидії корупції” (лист Комітету Верховної Ради України про впровадження в законодавчу діяльність від 26 січня 2008 р. № 04-12/9-32);

– у практичну діяльність органів внутрішніх справ з розкриття та розслідування злочинів, а також для вдосконалення профілактичної і слідчої діяльності з протидії злочинам проти виборчих прав громадян (акт впровадження Департаменту громадської безпеки МВС України від 16 травня 2008 р. № 10/7-3413; акт впровадження Головного управління МВС України в м. Києві від 17 травня 2008 р. № 1/1265);

– у судову практику – сформульовано низку пропозицій за результатами узагальнення Верховним Судом України практики розгляду судами кримінальних справ про злочини, пов’язані з порушенням виборчих прав громадян під час виборів Президента України 2004 р. (довідка про впровадження у судову практику Верховного Суду України від 18 червня 2008 р. №5-2268/0/8-08);

– у навчальний процес при викладанні курсу “Кримінологія” та споріднених спецкурсів, при підготовці підручників, навчальних та методичних посібників, а також при проведенні занять з підвищення кваліфікації та професійної майстерності працівників органів внутрішніх справ (акт впровадження у навчальний процес Київського національного університету внутрішніх справ від 5 липня 2008 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дослідження обговорено на засіданні кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Київського національного університету внутрішніх справ. Результати дисертаційного дослідження були оприлюднені на науково-практичній конференції “Формування громадянського суспільства та правової держави в контексті Європейської інтеграції” (м. Київ, Київський національний університет внутрішніх справ, 22 квітня 2006 р.); міжнародній науково-практичній конференції “Вибори – 2006: Досвід. Проблеми. Перспективи” (м. Київ, Центральна виборча комісія, 31 жовтня – 1 листопада 2006 р.); науково-практичній конференції “Виборчий процес в Україні. Проблеми удосконалення та розвитку” (м. Київ, Києво-Могилянська академія, 23 березня 2007 р.); ІХ всеукраїнській науково-практичній конференції “Формування правової держави в Україні. Проблеми і перспективи” (м. Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет, 13 квітня 2007 р.); науково-практичній конференції “Правова система України: сучасний стан та перспективи удосконалення” (м. Київ, Київський національний університет внутрішніх справ, 20–21 квітня 2007 р.); регіональній науково-практичній конференції “Верховенство права у правозастосовчій діяльності” (

м. Івано-Франківськ, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 12–13 жовтня 2007 р.); всеукраїнській науково-практичній конференції “Актуальні проблеми взаємодії оперативних та слідчих підрозділів у протидії організованій злочинній діяльності” (м. Одеса, Одеський юридичний інститут Харківського національного університету внутрішніх справ, 18 квітня 2008 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено в дев’яти наукових працях, з яких чотири опубліковано у фахових виданнях, затверджених ВАК України, п’ять – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура дисертації зумовлена предметом, метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, що включають дев’ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (240 найменувань) та п’яти додатків на 28 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 267 сторінок, загальний обсяг – 210 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв’язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету й завдання, об’єкт і предмет дослідження, його методологічну основу, окреслено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їх апробацію і впровадження у практичну діяльність та навчальний процес.

Розділ 1 “Правове регулювання виборчого процесу в Україні” складається із трьох підрозділів, у яких здійснено аналіз сучасного стану виборчого законодавства, етапів його реформування та особливостей правової охорони виборчих прав громадян.

У *підрозділі 1.1. “Становлення та розвиток виборчого процесу в Україні”* на основі вивчення низки історичних документів проаналізовано етапи формування, розвитку та становлення виборчих відносин в Україні. Становлення інституту виборності в Україні пройшло надзвичайно складний історичний шлях, українська нація протягом тривалого часу робила свій внесок у розвиток загальнолюдських надбань, таких як демократія та свобода.

Складність передумов створення належної системи виборчого законодавства незалежної України визначалася тим, що підготовка, прийняття та реалізація відповідних спеціальних виборчих законів відбувалася за винятково складних обставин перехідного періоду функціонування держави. Проте процес створення новітнього виборчого законодавства України розвивався дуже стрімко. Систему виборчого законодавства України утворюють чотири групи законодавчих актів. Основу цієї системи становить Конституція України, до другої групи належать спеціальні виборчі закони, до третьої – інші акти конституційного законодавства, до четвертої – законодавчі акти суміжних галузей, якими регулюються певні процедури виборчого процесу.

Автор дійшов висновку, що існування великої кількості виборчих законів та підзаконних актів, їх неузгодженість у багатьох випадках призводить до суперечливого регулювання відносин у сфері виборів, їх незнання, нерозуміння суб'єктами виборчого процесу, викликає складнощі у їх застосуванні, що створює сприятливі передумови для злочинності у сфері виборчого процесу. Тому нагальною є проблема прийняття Виборчого кодексу України.

Сформульовано визначення поняття виборчого процесу як врегульованої законодавством специфічної діяльності уповноважених суб'єктів, що здійснюється на відповідних засадах та за визначеними законом процедурами і спрямована на формування виборчих органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

У підрозділі 1.2. *“Правова охорона виборчих прав громадян”* досліджуються виборчі права громадян як об'єкт правової охорони, визначено місце та важливість виборчих прав у системі прав і свобод людини та громадянина, а також їх взаємозв'язок з іншими правами людини, які порушуються під час виборів.

Пропонується визначити виборчі права громадян як конституційне право громадян України обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також право брати участь у висуванні кандидатів, передвиборній агітації, роботі виборчих комісій, спостереженні за проведенням процедури голосування та підрахунку голосів у встановленому виборчим законодавством порядку.

На підставі аналізу виборчих кампаній в Україні за період 1991 – 2007 рр . надано оцінку щодо позитивних і негативних процесів у забезпеченні, охороні й реалізації виборчих прав громадян під час минулих виборів та впливу виявлених недоліків на стан злочинності у цій сфері.

Констатовано, що правова охорона виборчих прав громадян здійснюється за допомогою встановлення на законодавчому рівні відповідальності за порушення, вчинені суб'єктами або ж стосовно суб'єктів виборчого процесу, вона до того ж стимулює правомірну поведінку, є засобом впливу, гарантією ефективності правового регулювання виборчих відносин, законності та демократії.

У підрозділі 1.3. *“Міжнародний досвід охорони виборчих прав громадян”* питання міжнародного досвіду захисту виборчих прав громадян автором розглянуто у двох аспектах: по-перше, з точки зору захисту виборчих прав громадянина України в міжнародних інстанціях; по-друге, з позиції регламентації виборчого процесу і забезпечення захисту виборчих прав громадян у зарубіжних країнах.

Зазначається, що світовою спільнотою в міжнародно-правових актах напрацьовано низку норм, у яких закріплено базові виборчі права громадян, принципи їх реалізації, зобов'язання держав щодо забезпечення захисту цих прав та дотримання міжнародних виборчих стандартів. Для того, щоб цих стандартів реально дотримувались, необхідні ефективні міжнародно-правові засоби охорони виборчих прав громадян. Ці засоби не є об'єктом

внутрішньодержавного регулювання. Їх юридичне закріплення, процесуальне оформлення відбувається тільки в універсальних та регіональних міжнародних угодах, але вже на основі справжнього намагання національних державних органів забезпечити в державі повний і беззаперечний захист основних прав і свобод людини та громадянина шляхом прийняття на себе зобов'язань дотримуватися приписів міждержавних органів.

Підкреслено, що основним засобом міжнародно-правового захисту виборчих прав громадян є розгляд індивідуальних скарг міждержавними органами щодо захисту прав і свобод людини та громадянина. Джерелами, які закріплюють право громадянина звертатися з індивідуальними скаргами до міждержавних правозахисних органів, можуть бути лише міжнародні договори. Громадянин не може подати таке звернення, якщо держава не приєдналася до відповідного договору, зокрема, не взяла на себе зобов'язання визнати компетенцію зазначеного в даному договорі міждержавного органу. Сьогодні індивідуальні скарги, пов'язані з порушенням виборчих прав громадян, розглядаються Комітетом ООН з прав людини та Європейським Судом з прав людини.

Результати аналізу кримінального законодавства зарубіжних країн свідчать, що у кримінальних кодексах усіх європейських держав передбачено інститут кримінальної відповідальності за порушення виборчих прав громадян

Розділ 2 “Кримінологічна характеристика злочинів проти виборчих прав громадян” складається із трьох підрозділів, у яких здійснено кримінологічний аналіз і розглянуто детермінанти злочинів проти виборчих прав громадян, а також характеристику осіб, які вчиняють злочини у цій сфері.

У підрозділі 2.1. *“Класифікація злочинів проти виборчих прав громадян та їх зв'язок з іншими злочинами”* визначено та охарактеризовано види злочинів, які пов'язані з проведенням виборів та посяганням на виборчі права, а також їх вплив на криміногенну ситуацію в державі. Досвід проведення виборів свідчить, що вони характеризуються низкою суспільно небезпечних ви явів, які нерозривно пов'язані з виборчим процесом та впливають на проведення виборчої кампанії і на результат виборів загалом.

Злочинність у сфері виборчого процесу, незважаючи на свою велику суспільну небезпеку та гіперактуальність нині, не включається до традиційної схеми побудови Особливої частини кримінології. Автор пропонує цю категорію протиправних діянь виділити в окремий, самостійний вид злочинності, що сприятиме всебічному, багатоаспектному та глибокому кримінологічному дослідженню цього виду злочинності, адже практика соціального життя протягом останніх років змусила визнати на найвищому рівні державної влади існування в Україні цього виду злочинності.

Автором сформульовано визначення злочинності у сфері виборчого процесу як масового, історично-мінливого, соціально-негативного явища кримінально-правового характеру, що складається із сукупності злочинів проти виборчих прав громадян, що вчиняються як під час виборчого процесу, так і поза ним.

Надано характеристику способів фальсифікації виборчих документів, до яких належать: завідомо неправильне складання списків виборців; заміна бюлетенів з відмітками виборців; незаконне пошкодження або знищення бюлетенів; підроблення відкріпних посвідчень; підписання членами виборчої комісії протоколу про підсумки голосування до підрахунку голосів або встановлення результатів виборів; незаконне внесення до протоколу про підсумки голосування змін після його заповнення; завідомо неправильне встановлення чи оголошення результатів виборів та ін. Автор підкреслює, що до фальсифікацій, зазвичай, причетні “рядові виконавці” – члени виборчих комісій, офіційні спостерігачі, представники політичних партій. Тому одним із найважливіших способів запобігання фальсифікаціям є формування складу місцевих виборчих комісій з досвідчених, юридично підготовлених, принципових громадян, діяльність яких перешкоджатиме порушенням виборчого законодавства.

Аналіз статистичних даних про стан злочинності в Україні за 2002–2007 рр. дав змогу дійти висновку, що виборчий процес суттєво не впливає на рівень злочинності в державі, проте слід відмітити незначне зменшення кількості зареєстрованих злочинів у період проведення виборчих кампаній. На це зменшення, на думку автора, можуть впливати такі чинники, як зацікавленість більшої частини населення виборчим процесом, активна безпосередня участь великої кількості громадян у ньому і, відповідно, зайнятість суспільно-політичними процесами, що впливають на майбутнє країни, а також задіяння великої кількості особового складу органів внутрішніх справ у несенні служби не лише в день виборів, а й протягом усього виборчого процесу, що також сприяє запобіганню злочинності загалом.

У підрозділі 2.2. “Стан і тенденції злочинності, що посягає на виборчі права громадян” зазначається, що злочини проти виборчих прав громадян, становлять одну з головних загроз конституційному ладу нашої держави та функціонуванню інституту публічної влади. За даними Департаменту інформаційних технологій МВС України, протягом 1995–2007 рр. було виявлено 2237 злочинів проти виборчих прав громадян. Офіційна статистика до 2004 р. в Україні майже не фіксувала злочинів у сфері виборчого процесу. Найвищого рівня збільшення кількості виявлених злочинів проти виборчих прав громадян становило у 2004 та 2005 рр. – понад 90 % (2017) від усіх зареєстрованих злочинів цієї категорії за 13 років.

У період 2001–2007 рр. спостерігається значне домінування серед злочинів проти виборчих прав громадян таких протиправних діянь, як фальсифікація виборчих документів, документів референдуму чи фальсифікація підсумків голосування – 1960, що становить приблизно 90 % серед усіх таких злочинів, виявлених протягом цього часу. Отже, основним способом порушення виборчих прав громадян та впливу на перебіг голосування є саме фальсифікація виборчих документів у різних формах.

На основі вивчення матеріалів 140 кримінальних справ про злочини проти виборчих прав громадян, результатів опитування працівників органів внутрішніх справ, статистичних даних Департаменту інформаційних

технологій МВС України та дослідження осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти виборчих прав громадян, виділено характерні соціально-демографічні ознаки осіб цієї категорії. Здебільшого це чоловіки віком від 25 до 49 років (75,7 %). Освітній рівень осіб, які вчиняли ці злочини, характеризується таким чином: частка осіб, які мають вищу освіту, є значною, трішки більше ніж у половини виявлених осіб – 50,9 %, решта мають загальну середню – 27,6 % та середню спеціальну – 21,5 %, значна частина з них є працездатними, які не працюють і не навчаються, а також безробітними (26,2 %). Серед тих, хто працює найбільшу кількість становлять особи, які працюють за наймом та робітники різних сфер – 24,7 %. Державні службовці становлять 14,7 %, представники політичних партій, блоків – 4,1 %.

Аналіз статистичних відомостей дозволив визначити кількісні показники злочинів проти виборчих прав громадян у розрізі регіонів: найбільше злочинів цієї категорії виявлено на сході України в Запорізькій, Донецькій та Харківській областях (понад 31 % від усіх виявлених у державі). Найменшу кількість злочинів виявлено у м. Севастополі (один злочин) та на заході України, а саме: у Чернівецькій, Івано-Франківській, Львівській, Волинській, Тернопільській областях (відсоток виявлених злочинів становить 1,6 % від усього загалу). Це дозволило дійти висновку, що ймовірність порушення виборчих прав громадян у східних областях України дещо більша ніж по всій країні, у зв'язку з чим політичні партії та блоки під час виборчих кампаній направляють майже третину своїх представників та спостерігачів саме до цих областей.

У підрозділі 2.3 *“Причини та умови вчинення злочинів, пов'язаних з порушенням виборчих прав громадян”* автором висловлюється думка, що, відповідно до характеру та змісту кримінологічних чинників, усі причини та умови, які впливають на вчинення злочинів проти виборчих прав громадян, можуть бути згруповані в такі блоки: 1) соціально-моральні; 2) ідеологічно-політичні; 3) економічні; 4) правові; 5) організаційно-управлінські.

З метою визначення причин вчинення злочинів проти виборчих прав громадян було проведено анкетування 510 працівників органів внутрішніх справ.

Соціально-моральні чинники зумовлені зневірою суспільства у здатність влади змінити життя на краще.

Чинники економічного характеру обумовлені, по-перше, зниженням рівня життя громадян, яке супроводжується безробіттям, невивплатою зарплатні, позбавленням соціальних пільг, утворює соціальну основу детермінації злочинів, пов'язаних із задоволенням природних життєвих потреб населення, а по-друге, – недостатньо ефективною системою фінансування виборів та виборчих кампаній, а отже, і незначним грошовим забезпеченням членів виборчих комісій усіх рівнів.

До чинників правового характеру належать нестабільність виборчого законодавства, яка викликає певні правові колізії, труднощі в застосуванні законів суб'єктами виборчого процесу, а також низьку правову освіченість

виборців, що, безумовно, призводить до значного розширення можливостей для вчинення злочинів проти виборчих прав громадян, а також лояльність законодавства, яка передбачає відповідальність за порушення виборчих прав громадян.

До чинників організаційно-управлінського характеру автором віднесені труднощі із формуванням складу виборчих комісій; проблеми із відведенням та пристосуванням приміщень для голосування; недостатнє забезпечення виборчих комісій та інших суб'єктів виборчого процесу технічними засобами.

Розділ 3 “Запобігання злочинам проти виборчих прав громадян та основні напрями його вдосконалення” складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *“Поняття, суб'єкти та рівні запобігання злочинам проти виборчих прав громадян”* дисертантом на основі існуючих точок зору щодо поняття запобігання злочинам запропоновано визначення запобігання злочинам проти виборчих прав громадян, як багаторівневої системи заходів та суб'єктів, діяльність яких спрямована на виявлення та усунення або послаблення чи нейтралізацію причин та умов злочинності у сфері виборчого процесу, виявлення у складі виборчих комісій усіх рівнів осіб підвищеного ризику та застосування програм індивідуального коригування поведінки; виявлення осіб, поведінка яких прямо свідчить про реальну можливість вчинення злочинів проти виборчих прав громадян, та подальше проведення диференційованих заходів запобіжного впливу.

До особливостей запобігання злочинам проти виборчих прав громадян автор відносить множинність суб'єктів, які здійснюють ці заходи, а також неналежну їх взаємодію під час функціонування. Підкреслено, що саме заходи загальносоціального характеру значно сприяють успішному запобіганню злочинам проти виборчих прав громадян.

Запобігання злочинам проти виборчих прав громадян має здійснюватись цілеспрямовано, з огляду на сучасні наукові досягнення, мати плановий характер і враховувати прогностичну інформацію. Наукова організація профілактики злочинності у сфері виборчого процесу припускає всебічне вивчення й облік економічних, демографічних, культурних, географічних, національних і кримінологічних особливостей, можливостей органів влади, у тому числі правоохоронних органів, громадських організацій і політичних партій.

У підрозділі 3.2. *“Загальносоціальні заходи запобігання злочинам проти виборчих прав громадян”* зазначається, що, залежно від характеру та спрямованості запобіжних заходів, можливо виділити такі блоки: 1) морально-виховного; 2) економічного; 3) правового; 4) ідеологічно-політичного характеру.

З урахуванням особливостей виборчих процедур та специфіки етапів виборчого процесу найбільш перспективними запобіжними заходами є такі: підвищення матеріального забезпечення членів виборчих комісій усіх рівнів; посилення контролю за використанням бюджетних коштів, виділених на проведення виборів, а також за фінансовою діяльністю політичних партій і блоків; подальше впровадження та використання у виборчому процесі

інформаційних технологій, а саме Єдиної інформаційно-аналітичної системи “Вибори”; посилення пропаганди чесних, прозорих, демократичних виборів шляхом видання науково-популярних журналів, посібників, плакатів, проведення різноманітних конференцій, круглих столів, семінарів тощо; розробка та створення ефективної системи безперервної виборчої освіти громадян шляхом створення та реалізації різноманітних проектів щодо інформування виборців; залучення засобів масової інформації як елементів основного й додаткового правового виховання та політичної просвіти виборців для створення теле і радіопрограм виборчого спрямування, а також поширення правових знань через спеціалізовані виборчі періодичні видання.

У підрозділі 3.3. “Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам проти виборчих прав громадян” звертається увага на те, що спеціально-кримінологічне запобігання злочинам проти виборчих прав громадян відмінне від загальносоціального запобігання саме з огляду на спеціальне призначення для усунення конкретних кримінологічних чинників.

Досліджено систему спеціальних суб’єктів запобігання злочинам проти виборчих прав громадян та запропоновано шляхи її удосконалення. Залежно від змісту функцій, до суб’єктів запобігання належать: органи прокуратури, суди, органи внутрішніх справ, Служба безпеки України, Центральна виборча комісія України.

Зазначено, що позитивний досвід утворення у складі органів прокуратури на період виборчого процесу робочих груп із числа найбільш досвідчених працівників галузевих управлінь та відділів для швидкого реагування на порушення виборчого законодавства та особистий контроль щодо розгляду заяв і звернень керівництвом прокуратур обласного рівня дозволяє забезпечити: більшу скоординованість та узгодженість слідчо-прокурорських дій в регіонах, що охоплюють декілька адміністративно-територіальних одиниць; посилення взаємодії із правоохоронними та контролюючими органами щодо забезпечення виконання виборчого законодавства та охорони виборчих прав; підвищення компетентності та якості прокурорського нагляду шляхом цілеспрямованої спеціалізації кадрів.

Одним з найдієвіших заходів запобігання злочинам цього виду є здійснення перевірок та аналіз практики реагування голів окружних і дільничних виборчих комісій на подання та приписи органів прокуратури та внутрішніх справ, рішення (постанови) судів з вимогами щодо усунення виявлених порушень, причин й умов, що сприяли порушенню виборчого законодавства та виборчих прав громадян зокрема.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації викладено найбільш важливі наукові та практичні здобутки; основні теоретичні положення і рекомендації, що впливають із результатів дослідження; сформульовано конкретні пропозиції щодо запобігання злочинам проти виборчих прав громадян.

Узагальнення результатів дослідження дало можливість зробити, крім зазначених вище, такі висновки:

- на основі нормативно-правового й доктринального аспектів щодо сутності та змісту такого соціально-правового інституту, як “виборчий процес” визначено його наукове поняття. Зокрема, запропоновано розглядати **виборчий процес** як врегульовану законодавством специфічну діяльність уповноважених органів і громадян держави, що здійснюється логічно послідовно, юридично унормовано, визначено в часі та спрямовану на формування конституційного якісного й кількісного складу органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- у зв’язку з існуванням великої кількості виборчих законів і підзаконних актів та їх неузгодженістю, що призводить до їх незнання і нерозуміння виборцями, назріла нагальна проблема розроблення та ухвалення Виборчого кодексу України. Прийняття такого Кодексу надасть можливість позбутися цілої низки проблем у правовому забезпеченні виборчих процедур та на законодавчому рівні визначити питання, що сьогодні регулюються підзаконними актами;

- існуюча в Україні законодавча база є цілком достатньою для ефективного запобігання злочинам проти виборчих прав громадян. Вона надає правоохоронним органам можливість адекватно реагувати на будь-які злочинні вияви, спрямовані на порушення виборчих прав. Водночас констатовано, що для вітчизняного виборчого законодавства необхідна цілісність, повнота, завершеність;

- зважаючи на значну поширеність і латентність злочинів проти виборчих прав громадян, практику притягнення виявлених осіб до кримінальної відповідальності та призначення їм покарання, можна зробити висновок, що ймовірність реального покарання за вчинення злочинів цієї категорії мізерна, принцип невідворотності відповідальності не забезпечується, наявна безкарність провокує на вчинення нових злочинів;

- запропоновано визначення злочинності у сфері виборчого процесу як масового, історично-мінливого, соціально-негативного явища кримінально-правового характеру, що складається із сукупності злочинів проти виборчих прав громадян, які вчиняються як під час виборчого процесу, так і поза ним;

- головним чинником, що формує особу злочинця (який порушує виборчі права) та посилює криміногенний вплив інших детермінуючих чинників, є низький рівень правової свідомості громадян, а також незнання виборчих процедур та виборчого законодавства;

- стосовно запобігання злочинним виявам у сфері виборчого процесу до організації діяльності органів внутрішніх справ можна віднести: аналіз й оцінку злочинів у зазначеній сфері та практики запобігання їм; оцінку нормативно-правового регулювання питань охорони й забезпечення виборчих прав громадян; планування запобіжно-профілактичних заходів; розміщення сил і засобів, що забезпечують їх проведення; взаємодію суб’єктів запобіжно-профілактичної діяльності тощо;

– найбільш перспективними запобіжними заходами є такі: підвищення матеріального забезпечення членів виборчих комісій усіх рівнів; посилення контролю за використанням бюджетних коштів, виділених на проведення виборів, а також за фінансовою діяльністю політичних партій і блоків; подальше впровадження та використання у виборчому процесі інформаційних технологій, а саме Єдиної інформаційно-аналітичної системи “Вибори”; розроблення та створення ефективної системи безперервної виборчої освіти громадян; утворення у складі органів прокуратури, на період виборчого процесу, робочих груп із найбільш досвідчених працівників галузевих управлінь та відділів для швидкого реагування на порушення виборчого законодавства; посилення взаємодії із правоохоронними та контролюючими органами щодо забезпечення дотримання виборчого законодавства та охорони виборчих прав; підвищення компетентності та якості прокурорського нагляду шляхом цілеспрямованої спеціалізації кадрів; здійснення перевірок та аналіз практики реагування керівників окружних і дільничних виборчих комісій на подання і приписи органів прокуратури та внутрішніх справ, рішення (постанови) судів з вимогами усунення виявлених порушень, причин й умов, що сприяли порушенню виборчого законодавства та виборчих прав громадян зокрема;

– з метою окреслення першочергових напрямів запобігання та протидії злочинності у сфері виборчого процесу та визначення послідовності у їх реалізації для досягнення ефективних результатів, запропоновано проведення запобіжних заходів відповідно до проекту Комплексного цільового плану запобігання злочинам проти виборчих прав громадян під час виборчого процесу в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мозоль С. А. Нормативне забезпечення запобігання правопорушенням, які пов’язані з використанням відкріпних посвідчень на виборах в Україні / С. А. Мозоль // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – К., 2006. – № 3. – С. 113–119.
2. Мозоль С. А. Фальсифікація виборчих документів: характеристика найпоширеніших способів / С. А. Мозоль // Право України. – 2007. – № 2. – С. 82–85.
3. Мозоль С. А. Тенденції злочинності у період проведення виборів в Україні / С. А. Мозоль // Право України. – 2007. – № 12. – С. 85–88.
4. Мозоль С. А. Причини та умови вчинення злочинів проти виборчих прав громадян / С. А. Мозоль // Правова держава / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2008. – № 19. – С. 448–456.
5. Мозоль С. А. Роль і місце правоохоронних органів у виборчому процесі на виборах народних депутатів України / С. А. Мозоль // Формування громадського суспільства та правової держави в контексті європейської інтеграції : тези доп. наук.-практ. конф., Київ, 21–22 квіт. 2006 р. – К. : Київ.

нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 117–180.

6. Мозоль С. А. Форми і способи захисту виборчих прав громадян / С. А. Мозоль // *Вибори – 2006: Досвід. Проблеми. Перспективи* : Збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 31 жовт. – 1 листоп. 2006 р. – К. : Атіка, 2007. – С. 263–267.

7. Мозоль С. А. Етапи виборчого процесу / С. А. Мозоль // *Формування правової держави в Україні. Проблеми і перспективи* : Матеріали ІХ всеукраїнської наук.-практ. конф., Тернопіль, 13 квіт. 2007 р. : у 2 ч. – Тернопіль : Тернопіль. нац. економ. ун-т, 2007. – Ч. 1. – С. 267–270.

8. Мозоль С. А. Правова культура виборців як засіб запобігання злочинам проти виборчих прав громадян / С. А. Мозоль // *Правова система України: сучасний стан та перспективи удосконалення* : тези доп. наук.-практ. конф., Київ, 20–21 квіт. 2007 р. : у 2 ч. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – Ч. 2. – С. 140–145.

9. Мозоль С. А. Відповідальність як засіб правової охорони виборчих прав громадян / С. А. Мозоль // *Верховенство права у правозастосовній діяльності* : Матеріали регіональної наук.-практ. конф., Івано-Франківськ, 12–13 жовт. 2007 р. – Івано-Франківськ. : Прикарпатський. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2007. – С. 121–126.

АНОТАЦІЯ

Мозоль С.А. Запобігання злочинам проти виборчих прав громадян.
– Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. – Київський національний університет внутрішніх справ, Київ, 2008.

У дисертації проведено комплексне дослідження заходів запобігання злочинам проти виборчих прав громадян. Розглянуто етапи розвитку та сучасний стан виборчого законодавства України, кримінологічну характеристику злочинів, які вчиняють у сфері виборчого процесу, та їх детермінанти.

Запропоновано систему заходів запобігання злочинам проти виборчих прав громадян, що являє собою комплекс загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів морально-виховного; економічного; правового та ідеологічно-політичного характеру. Проведене дослідження має чітко виражений прикладний аспект. Запропоновано низку змін до виборчого та кримінального законодавства з метою вдосконалення правового захисту виборчих прав громадян. За результатами дослідження розроблено методичні рекомендації та пропозиції, які втілено в Комплексному цільовому плані запобігання злочинам проти виборчих прав громадян під час виборчого процесу в Україні.

Ключові слова: виборчий процес, виборчі права громадян, злочини проти виборчих прав громадян, детермінанти, злочинність у сфері виборчого

процесу, запобігання злочинам.

АННОТАЦІЯ

Мозоль С.А. Предотвращение преступлений против избирательных прав граждан. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Киевский национальный университет внутренних дел, Киев, 2008.

Диссертация посвящена криминологическим проблемам преступлений против избирательных прав граждан и их предотвращению на основе анализа научных работ ученых, юристов, материалов юридической практики раскрыто сущность, значение избирательных прав граждан, юридические и практические аспекты проблем реализации и защиты избирательных прав.

Рассмотрено этапы развития и современное состояние избирательного законодательства Украины и избирательных прав граждан, под которым автор предлагает понимать конституционное право граждан Украины избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления, а также право принимать участие в выдвижении кандидатов, передизбирательной агитации, работе избирательных комиссий, наблюдении за процедурой голосования и подсчетом голосов в порядке, установленном избирательным законодательством. Отмечается, что существование большого количества избирательных законов и подзаконных актов, а также их несогласованность влечет за собой их незнание и непонимание избирателями. Поэтому, необходимо разработать и принять Избирательный кодекс Украины, что позволит избавиться от многих проблемных вопросов в правовом обеспечении избирательных процедур и на законодательном уровне урегулировать вопросы, которые определяются подзаконными актами.

На основе криминологического анализа преступлений, которые совершаются в сфере избирательного процесса, определены и систематизированы их детерминанты, проведен углубленный анализ их влияния на распространение отдельных видов преступлений данной категории. Внесены конкретные предложения по усовершенствованию уголовно-правовой охраны избирательных прав граждан, а именно: предложено исключить статью 160 Уголовного кодекса Украины «Нарушение законодательства о референдуме», в связи с тем, что ее положения конкурируют с положениями статей 157, 158, 159 Уголовного кодекса Украины. Существование такой конкуренции усложняет применение норм уголовного закона, которые определены статьями 157–160 Уголовного кодекса Украины..

Определены наиболее распространенные злоупотребления в сфере избирательного процесса, а также раскрыты способы фальсификаций избирательных документов, к которым относятся: фальсификация протоколов о подсчете голосов и о результатах голосования; махинации с избирательными

бюллетенями; манипуляции со списками избирателей; противоправное использование открепительных удостоверений; неправильный подсчет голосов, заведомо неправильное установление или оглашение результатов выборов. Способы фальсификаций часто повторяются в своих основных моментах поэтому чем больше вариантов фальсификаций в комплексе будет использовано во время выборов, тем эффективней будет их результат.

Проведенное исследование дало возможность выделить характерные социально-демографические признаки лиц, которые совершили преступления против избирательных прав граждан. В преобладающем большинстве это лица мужского пола в возрасте от 25 до 49 лет (75,7 %), образовательный уровень лиц, которые совершали данные преступления, характеризуются таким образом: лица с высшим образованием составляют 50,9 %, остальные имеют среднее – 27,6 % и средне специальную – 21,5%, большая часть из них работоспособны, которые не работают и не учатся, но безработные – 26,2 %.

Проблемам предотвращения преступлений против избирательных прав граждан диссертант уделяет особое внимание. Предложена система мероприятий по предотвращению преступлений против избирательных прав граждан, которая представляет собой комплекс общих и специальных мероприятий социально-экономического, нормативно-правового и организационно-управленческого характера. Проведенное исследование имеет четко выраженный прикладной аспект. По его результатам были разработаны методические рекомендации и предложения, которые реализованы в Комплексном целевом плане мероприятий по предотвращению преступлений против избирательных прав граждан во время избирательного процесса в Украине.

Ключевые слова: избирательный процесс, избирательные права граждан, преступления против избирательных прав граждан, детерминанты, преступность в сфере избирательного процесса, предотвращение преступлений.

SUMMARY

Mozol S. A. Prevention of Crimes Against Citizens' Electoral Law. – Manuscript.

Dissertation for obtaining of scientific degree of candidate of legal science on specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal-executive right. – Kyiv National University of Internal Affairs, Kyiv 2008.

The dissertation contains comprehensive analysis of the measures of crimes against citizens' electoral rights prevention, information on the stages of development and the contemporary state of electoral legislation of Ukraine, criminological characterization of crimes taking place in the electoral process field as well as their determinants.

The dissertation offers a system of crimes against citizens' electoral rights prevention measures which represent a complex of general social and special criminological measures of moral and educative, economical, legal as well as

ideologically political character. The conducted research possesses a distinctly expressed action-oriented aspect. It offers a number of changes to the electoral and criminal legislature aimed at improving legal protection of citizens' electoral rights. On the ground of the research results, methodological recommendations and offers embodied into the Comprehensive target plan of crimes against citizens' legislative rights prevention during the period of electoral process in Ukraine were developed.

Key Words: electoral process, citizens' electoral rights, crimes against citizens' electoral rights, determinants, criminality in the electoral process field, prevention of crimes.